



دانشکده‌ی فنی و مهندسی
گروه آموزشی معماری

پایان‌نامه برای دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد
در رشته‌ی مهندسی معماری گرایش معماری

عنوان:

**طراحی، تغییر و بازسازی مکان‌های سکونت (خانه‌ها و آپارتمان‌ها)، در شهر تهران
با رویکرد ارتقاء حس تعلق
نمونه موردی: محله جوادیه‌ی تهران**

استاد راهنما:

دکتر وحید وزیری

استاد مشاور:

دکتر حجت‌الله رشید

پژوهشگر:

میثم نجاتی

زمستان-۱۳۹۶

نام خانوادگی دانشجو: نجاتی	نام: میثم
<p>عنوان پایان نامه:</p> <p>طراحی، تغییر و بازسازی مکان های سکونت (خانه ها و آپارتمان ها)، در شهر تهران با رویکرد ارتقاء حس تعلق. نمونه موردی: محله جوادیهی تهران</p>	
<p>استاد راهنما: دکتر وحید وزیری</p> <p>استاد مشاور: دکتر حجت الله رشید</p>	
<p>مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد</p> <p>رشته: مهندسی معماری</p> <p>گرایش: معماری</p> <p>دانشکده: معماری</p> <p>تاریخ دفاع: ۹۶/۱۱/۲۹</p> <p>تعداد صفحات: ۱۹۱</p>	<p>مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد</p> <p>رشته: مهندسی معماری</p> <p>دانشگاه: محقق اردبیلی</p>
<p>چکیده:</p> <p>با توجه به نقش خانه در شکل گیری ضرورت هایی همچون ایجاد هستی، هویت و خاطره سازی در فرد و ایجاد حس تعلق بخشی و مکان دوستی؛ اهمیت طراحی، بازسازی و تغییر متفکرانهی آن بیش از پیش احساس می شود. امروزه اکثر خانه های ما در آپارتمان ها و بلوک های مسکونی در پشت چند پنجره ی یکنواخت و هم شکل با دیگران قرار دارد که نه فقط برای میهمان، بلکه برای افراد خانواده نیز تشخیص آن از بیرون مشکل است. متأسفانه خانه های امروزی و سیمای محلات معاصر بی هیچ توجهی به انسان، نیازهایش و ارتباط او و محیط اطرافش طراحی می شوند که این مسئله باعث می شود فرد حس تعلق خاطر به محله و خانه ی خود نداشته باشد تا جایی که امروزه بحران هویت، ناهماهنگی و یکنواختی حاکم بر شهرهای جدید تمامی ابعاد زندگی اجتماعی-زیست محیطی را در جوامع شهری تحت الشعاع خود قرار داده است. این رساله کوششی است در جهت بازبینی و ارائه ی راه حل برای این مشکلات. مشکلاتی چون فقدان حس تعلق و مکان دوستی پس از طراحی، بازسازی و تغییر در مکان های سکونت. مطالعات صورت گرفته در این تحقیق با استفاده از روش تحلیلی-توصیفی بوده و اطلاعات مورد نظر نیز با استفاده از منابع کتابخانه ای و پرسشنامه جمع آوری گردیده است. بصورتی که ابتدا مبانی نظری پیرامون احساس تعلق، مکان، خانه ها و مفهوم سکونت، جمع آوری؛ و سپس (سایت مورد مطالعه)، محله ی جوادیهی تهران؛ از ابعاد جغرافیایی، تاریخی و فرهنگی مورد بررسی قرار گرفته است و در نهایت، با اطلاعات گردآوری شده از مبانی نظری و همچنین پرسشنامه؛ جدولی با عنوان عوامل ایجادکننده ی حس تعلق نمایش داده شده، که در آن معیار های سنجش و طراحی برای ایجاد و ارتقاء این حس ارائه گشته است. طوریکه که در طرح نهایی ابتدا پس از مکان یابی مناسب سایت، خانه ها و آپارتمان های موجود از لحاظ نیازهای فضایی و انسانی ساکنین مورد سنجش قرار گرفته اند و سپس با توجه به جدول مذکور، در ارائه ی طرح تدابیری اتخاذ شده است که پس از طراحی، تغییر و بازسازی این خانه ها و آپارتمان ها، احساس تعلق به آنها ارتقاء یابد.</p>	
<p>کلید واژه ها: بازسازی، حس تعلق، حس مکان، خانه، مکان، سکونت</p>	

فهرست مطالب

شماره و عنوان مطالب	صفحه
فصل اول: کلیات پژوهش	
۱-۱- مقدمه	۲
۱-۲- بیان مساله	۲
۱-۳- سؤالات اصلی پژوه	۵
۱-۴- فرضیات پژوهش	۶
۱-۵- هدف (اهداف) پژوهش	۶
۱-۶- ضرورت و اهمیت پژوه	۷
۱-۷- پیشینه‌ی پژوهش	۹
۱-۸- مواد و روش شناسی پژوهش	۱۰
فصل دوم: مبانی نظری پژوهش	
۲-۱- مقدمه	۱۳
۲-۲- نیاز انسان به مکان و محیطی شایسته برای خودشکوفایی	۱۳
۲-۳- تعریفی از حس، ادراک و حس تعلق به مکان	۱۴
۲-۴- مکان	۱۵
۲-۵- حس مکان	۱۶
۲-۵-۱- عوامل کالبدی و شناختی- ادراکی ایجاد کننده حس مکان	۱۶
۲-۵-۲- سطوح مختلف حس مکان	۱۷
۲-۵-۳- لزوم توجه به مراتب حس مکان	۱۸
۲-۵-۴- حس تعلق از سطوح هفتگانه حس مکان	۱۹
۲-۶- دسته بندی عوامل ایجاد کننده ی احساس تعلق به مکان	۱۹
۲-۶-۱- عامل درون فردی (ادراک و شناخت)	۲۰
۲-۶-۲- عوامل بیرونی	۲۰

۲۷-۲- اهمیت تعلق کالبدی (عوامل بیرونی) به مکان ۲۲

فهرست مطالب

شماره و عنوان مطالب	صفحه
۱-۸-۲- دیدگاه رلف از تجربه حضور (برون و درون بودگی) فرد در یک مکان.....	۲۵
۲-۸-۲- معماری و ساختن مکان معنادار.....	۲۶
۳-۸-۲- فعالیت هایی که در مکان صورت می گیرند.....	۲۶
۹-۲- تعلق مکانی چیست؟	۲۶
۱-۹-۲- نظریه تعلق مکانی	۲۷
۱۰-۲- رویکرد های حس تعلق	۲۷
۱-۱۰-۲- رویکرد پدیدارشناسانه به حس تعلق.....	۲۷
۲-۱۰-۲- رویکرد روان شناسی محیطی و ارتباط آن با تعلق مکانی.....	۲۸
۲-۱۱-۲- دل بستگی مکانی	۲۹
۱-۱۱-۲- عوامل موثر در دل بستگی و تعلق به مکان	۲۹
۲-۱۱-۲- رضایتمندی مکانی از عوامل موثر دل بستگی و حس تعلق به مکان	۳۱
۱۲-۲- نگاهی به فضا و مکان.....	۳۲
۱-۱۲-۲- فضا، مکان و ایجاد حس تعلق	۳۲
۲-۱۲-۲- مکان و نقش خاطره در ایجاد حس تعلق به آن.....	۳۳
۱۳-۲- هویت و حس تعلق	۳۴
۱-۱۳-۲- محیط کالبدی و ایجاد حس هویت شخصی.....	۳۴
۲-۱۳-۲- هویت مکان و هویت مکانی.....	۳۴
۳-۱۳-۲- (عوامل فیزیکی، فعالیت ها و معانی) عوامل موثر در شکل گیری هویت مکان	۳۵
۴-۱۳-۲- معماری هویت زاست و ایجاد کننده ی احساس تعلق.....	۳۶
۵-۱۳-۲- معنا و هویت.....	۳۶
۶-۱۳-۲- این همانی با فضا ایجاد کننده هویت، خاطره و حس تعلق.....	۳۷
۷-۱۳-۲- حس مکان، هویت و حس تعلق.....	۳۸

- ۳۸-۱۳-۲- هویت مکانی و هویت بخشی مکان ۳۸
- ۳۹-۱۳-۲- خاطره مکانی و هویت ۳۹

فهرست مطالب

شماره و عنوان مطالب	صفحه
۱۰-۱۳-۲- حس مکان و هویت	۴۰
۱۱-۱۳-۲- حضور طبیعت و ایجاد حس تعلق به مکان	۴۱
۱۴-۲- سکونت و اهمیت سکنی گزیدن در خانه	۴۲
۱۴-۲- خانه اولین مکان زندگی انسان، خانه به مثابه مکان سکونت	۴۳
۱۵-۲- گونه بندی خانه و آپارتمان	۴۴
۱۵-۲-۱- خانه و آپارتمان کوتاه	۴۴
۱۵-۲-۲- خانه یا واحد مسکونی مستقل تک خانواری	۴۵
۱۵-۲-۳- خانه های مستقل ویلایی	۴۸
۱۵-۲-۴- خانه های یک طبقه مستقل (بانگلو)	۴۸
۱۵-۲-۵- خانه های دو طبقه مستقل	۴۸
۱۵-۲-۶- خانه های مستقل دو قلو	۴۹
۱۵-۲-۷- خانه های ردیفی یا خانه شهری	۵۰
۱۵-۲-۸- خانه های حیاط مرکزی	۵۰
۱۵-۲-۹- مجتمع مسکونی آپارتمانی کوتاه با دسترسی پیاده	۵۱
۱۵-۲-۱۰- مجموعه های مسکونی با فضاهای رفاهی، تفریحی اشتراک	۵۳
۱۵-۲-۱۱- مجتمع آپارتمانی با ارتفاع متوسط	۵۴
۱۶-۲- تحول خانه سنتی به مسکن امروزی (آپارتمان)	۵۸
۱۶-۲-۱- عوامل کاهش حس تعلق به خانه های امروزی	۵۸
۱۶-۲-۲- دگرگونی زندگی و تغییر در باورها نسبت به خانه	۵۹
۱۷-۲- خانه و فرهنگ	۶۰
۱۸-۲- خانه و لزوم حفظ خاطره ها	۶۱
۱۹-۲- خانه های امروزی؛ زیستن در ذهن دیگران	۶۲

- ۲-۲۰- درون گرایی و جوهره زندگی در خانه های قدیمی (نگاه به خانه های ایرانی و ژاپنی)..... ۶۴
- ۲-۲۱- دلایل تغییر و طراحی و بازسازی خانه ها (معاصر سازی خانه ها)..... ۶۷

فهرست مطالب

شماره و عنوان مطالب	صفحه
۱-۲-۲۱- عقلانی و امروزی شدن خانه.....	۶۷
۲-۲۱-۲- مدرنیته و تحول فرهنگ خانه.....	۶۷
۳-۲-۲۱- تقابل سنت و مدرنیته در ایران.....	۶۸
۴-۲-۲۱- جهانی/محلی شدن خانه.....	۶۹
۵-۲-۲۱- فردی شدن خانه.....	۶۹
۶-۲-۲۱- دمکراتیک شدن خانه.....	۶۹
۷-۲-۲۱- تجاری شدن خانه.....	۷۱
۸-۲-۲۱- بوروکراتیک شدن خانه.....	۷۱
۲۲-۲- برخورد انسان با مکان تغییر داده شده.....	۷۱
۲۳-۲- معماری امروزی فضای مسکونی.....	۷۲
۱-۲-۲۳- معماری امروزی و عدم ایجاد حس تعلق به مکان (اهمیت طراحی معمارانه در ارتقاء حس تعلق.....	۷۳
۲-۲-۲۳- نقش و اهمیت معماری و طراحی داخلی در آفرینش و بازسازی واحد های مسکونی.....	۷۳
۳-۲-۲۳- نقش انعطاف پذیری فضا و چند عملکردی بودن آن در طراحی معماری واحد های مسکونی امروزی.....	۷۴
۴-۲-۲۳- معماری امروزی و تاثیر شیوه و سبک زندگی بر سازمان فضایی خانه.....	۷۵
۲۴-۲- بازسازی و تغییر در خانه ها.....	۷۶
۲۵-۲- نتیجه گیری.....	۷۶

فصل سوم: روش تحقیق

۱-۳- مقدمه.....	۸۲
۲-۳- گام های تحقیق.....	۸۲
۳-۳- روش تحقیق.....	۸۳
۴-۳- جامعه و نمونه آماری.....	۸۳

- ۳-۴-۱- نمونه آماری و حجم آن ۸۴
- ۳-۴-۲- روش نمونه‌گیری ۸۴

فهرست مطالب

شماره و عنوان مطالب	صفحه
۳-۵- روش و ابزار جمع آوری داده ها ۸۴	۸۴
۳-۵-۱- روایی و پایایی ابزار جمع آوری داده ها ۸۵	۸۵
۳-۵-۲- روایی ۸۵	۸۵
۳-۵-۳- پایایی ۸۵	۸۵
۳-۶- روش تجزیه و تحلیل داده ها ۸۶	۸۶

فصل چهارم: نتایج و یافته های پژوهش

۴-۱- مقدمه ۸۹	۸۹
۴-۲- تجزیه و تحلیل داده ها ۸۹	۸۹
۴-۳- تحلیل های توصیفی ۹۰	۹۰
۴-۳-۱- جدول و نمودار مربوط به سن پاسخ دهندگان ۹۰	۹۰
۴-۳-۲- جدول و نمودار مربوط به سابقه حضور در خانه ۹۱	۹۱
۴-۳-۳- جدول و نمودار مربوط به سطح تحصیلات پاسخ دهندگان ۹۱	۹۱
۴-۴- تجزیه و تحلیل استنباطی ۹۴	۹۴
۴-۴-۱- بررسی روایی و پایایی ۹۵	۹۵
۴-۴-۲- پایایی پرسشنامه اول ۹۵	۹۵
۴-۴-۲-۱- پرسشنامه دوم ۹۵	۹۵
۴-۴-۲-۲- بررسی همبستگی ۹۶	۹۶
۴-۴-۲-۳- نرمال بودن داده ها با آزمون کولموگروف-اسمیرنوف ۱۰۰	۱۰۰
۴-۴-۳- بررسی فرضیه ها ۱۰۰	۱۰۰
۴-۴-۳-۱- فرضیه اول ۱۰۰	۱۰۰
۴-۴-۳-۲- فرضیه دوم ۱۰۱	۱۰۱
۴-۴-۳-۳- فرضیه سوم ۱۰۲	۱۰۲

- ۱۰۳.....فرضیه چهارم.....۴-۴-۳-۴
- ۱۰۴.....سنجش و تحلیل پژوهش موردی.....۴-۵

فهرست مطالب

شماره و عنوان مطالب	صفحه
۱-۴-۵-۴-ویژگی های منطقه ۱۶ تهران (موقعیت و وسعت).....	۱۰۴
۲-۴-۵-۴-تاریخچه محله جوادیه (ناحیه ۱ منطقه ۱۶ تهران).....	۱۰۵
۳-۴-۵-۴-گونه شناسی خانه ها در جوادیه.....	۱۱۰
۶-۴-۴-بررسی فضاهای مورد نیاز خانه.....	۱۱۲
۱-۴-۶-۴-پنج لکه اصلی در طراحی خانه ها (نمونه برنامه فیزیکی برای طراحی خانه).....	۱۱۲
۱-۴-۶-۴-۱-لکه های جمعی : (آشپزخانه، صبحانه خوری و هال خصوصی).....	۱۱۳
۱-۴-۶-۴-۱-۱-آشپزخانه.....	۱۱۴
۲-۴-۶-۴-۱-۱-صبحانه خوری.....	۱۱۶
۳-۴-۶-۴-۱-۱-هال خصوصی.....	۱۱۷
۲-۴-۶-۴-۱-۱-لکه های خصوصی (خواب والدین، اتاق های خواب، اتاق مهمان و کتابخانه).....	۱۱۸
۱-۴-۶-۴-۱-۲-خواب والدین.....	۱۱۸
۲-۴-۶-۴-۱-۲-تخت خواب.....	۱۱۹
۳-۴-۶-۴-۱-۲-نشیمن.....	۱۱۹
۴-۴-۶-۴-۱-۲-کمد.....	۱۲۰
۵-۴-۶-۴-۱-۲-رختکن.....	۱۲۱
۶-۴-۶-۴-۱-۲-حمام.....	۱۲۲
۷-۴-۶-۴-۱-۲-اتاق های خواب.....	۱۲۳
۸-۴-۶-۴-۱-۲-خواب ها.....	۱۲۴
۹-۴-۶-۴-۱-۲-هال.....	۱۲۴
۱۰-۴-۶-۴-۱-۲-کتابخانه و خواب مهمان.....	۱۲۵
۳-۴-۶-۴-۱-۱-لکه های تشریفاتی (ورودی، نشیمن و غذاخوری).....	۱۲۵
۱-۴-۶-۴-۱-۳-محدوده ورودی.....	۱۲۶

۱۲۹.....	۲-۳-۱-۴-۶-۴- نشیمن
۱۳۱.....	۳-۳-۱-۴-۶-۴- غذاخوری

فهرست مطالب

صفحه	شماره و عنوان مطالب
۱۳۲.....	۴-۶-۱-۴- لکه های پشتیبان (پارکینگ، انبار، زیرزمین، رختشور خانه).....
۱۳۲.....	۱-۴-۱-۴-۶-۴- رختشوی خانه.....
۱۳۳.....	۲-۴-۱-۴-۶-۴- انباری.....
۱۳۳.....	۳-۴-۱-۴-۶-۴- پارکینگ.....
۱۳۴.....	۵-۱-۴-۶-۴- لکه های پیرامونی.....
۱۳۴.....	۱-۵-۱-۴-۶-۴- پاسیو / صغه ها.....
۱۳۵.....	۲-۵-۱-۴-۶-۴- منظر سازی.....
۱۳۶.....	۵-۱-۴-۶-۳- نماسازی.....
۱۳۶.....	۷-۴- بررسی چند نمونه پلان از خانه های جوادیه.....
۱۴۳.....	۱-۴-۷- نتیجه گیری از پلان های مورد بررسی.....
۱۴۳.....	۱-۱-۴-۷- پیش فضا، از فضاهای گم شده در استحاله خانه ها به واحد های مسکونی امروزی.....
۱۴۳.....	۲-۴-۷-۱- فضاهای چند عملکردی.....
۱۴۳.....	۳-۴-۷-۱- تقسیم فضا.....
۱۴۳.....	۴-۴-۷-۱- حیاط.....
۱۴۴.....	۵-۴-۷-۱- تراس یا ایوان.....
۱۴۴.....	۶-۴-۷-۱- شخصی سازی.....
۱۴۴.....	۸-۴- نمونه های موردی طراحی و بازسازی خانه.....

فصل پنجم: نتیجه گیری، بحث و ارائه ی طرح نهایی

۱۵۴.....	۱-۵- مقدمه.....
۱۵۴.....	۲-۵- بحث.....
۱۵۷.....	۳-۵- نتیجه گیری و ارائه ی جدول طراحی مکان بر اساس حس تعلق.....

- ۴-۵- پیشنهادات ۱۶۵
- ۵-۵- محدودیت ها ۱۶۵

فهرست مطالب

شماره و عنوان مطالب	صفحه
۵-۶- ارائه ی طرح نهایی.....	۱۶۶
۵-۶-۱- مقدمه	۱۶۶
۵-۶-۲- مکان یابی سایت برای طراحی	۱۶۷
۵-۶-۳- تحلیل سایت.....	۱۶۸
۵-۶-۴- عکس هایی از سایت طراحی.....	۱۶۸
۵-۶-۵- تصویر گرافیکی از ویژگی های معماری سایت.....	۱۷۰
۵-۶-۶- تصاویر مدل سه بعدی از پروژه پیش از طراحی (شماره گذاری خانه ها).....	۱۷۱
۵-۶-۷- تصویر سه بعدی از کار پس از طراحی.....	۱۷۳
۵-۶-۸- پلان های معماری طبقات	۱۷۹
فهرست و مآخذ.....	۱۸۵
۱- مقدمه پرسشنامه.....	۱۹۲
۲- پرسشنامه شماره ۱.....	۱۹۳
۳- پرسشنامه شماره ۲.....	۱۹۴

فهرست جداول

شماره و عنوان جدول	صفحه
جدول ۱-۲: اولویت بندی نیازهای انسانی.....	۱۴
جدول ۲-۲: عوامل کالبدی حس مکان از دیدگاه صاحب نظران.....	۱۷
جدول ۲-۳: سطوح مختلف حس مکان.....	۱۸
جدول ۲-۴: گزیده ای از نظریات مطرح شده در زمینه نظریه حس تعلق.....	۲۳

جدول ۲-۵: معیارهای مربوط به سنجش و ایجاد حس مکان و هویت مکان از دیدگاه صاحب نظران.....۴۰

جدول ۲-۶: گونه بندی خانه و آپارتمان.....۵۷

فهرست جداول

شماره و عنوان جدول	صفحه
جدول ۲-۷: معیارهای مربوط به شاخص های ایجاد حس تعلق از دیدگاه صاحب نظران.....	۷۷
جدول ۲-۸: دسته بندی شاخص های ایجاد حس تعلق به پنج عامل.....	۷۹
جدول ۳-۱: گزیده ای از آزمونهای مورد استفاده در پژوهش.....	۸۷
جدول ۴-۱: جدول و شماره سه مربوط به سن پاسخ دهندگان.....	۹۰
جدول ۴-۲: جدول و نمودار شماره چهارم مربوط به سابقه حضور در خانه پاسخ دهندگان.....	۹۱
جدول ۴-۳: جدول مربوط به میزان تحصیلات پاسخ دهندگان.....	۹۱
جدول ۴-۴: بررسی تاثیر حفظ و اعتلای مکان ها، فضاها و خاطرات خانه قدیمی و نقش آنها در ایجاد احساس تعلق به محیط نو پس از بازسازی و دگرگونی خانه ها.....	۹۲
جدول ۴-۵: بررسی نقش در نظر گرفتن نیازهای انسانی در طراحی فضاهای خانه، در ارتقاء حس تعلق و وابستگی به آن.....	۹۳
جدول ۴-۶: بررسی تاثیر حفظ و اعتلای مکان ها، فضاها و خاطرات خانه قدیمی و نقش آنها در ایجاد احساس تعلق به محیط نو پس از بازسازی و دگرگونی خانه ها.....	۹۴
جدول ۴-۷: بررسی نقش حضور و فعالیت ساکنان در محیط خانه و وجود برنامه ریزی (کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت) در جهت وقت گذرانی و فعالیت بیشتر فرد در ارتقاء حس تعلق به خانه.....	۹۴
جدول ۴-۸: پایایی کلی برای پرسشنامه اول.....	۹۵
جدول ۴-۹: پایایی کلی برای پرسشنامه دوم.....	۹۶
جدول ۴-۱۰: بررسی همبستگی فرضیه ی اول.....	۹۶
جدول ۴-۱۱: بررسی همبستگی فرضیه ی دوم.....	۹۸
جدول ۴-۱۲: بررسی همبستگی فرضیه ی سوم.....	۹۹
جدول ۴-۱۳: بررسی همبستگی فرضیه ی چهارم.....	۹۹
جدول ۴-۱۴: آزمون کولموگروف-اسمیرنوف.....	۱۰۰
جدول ۴-۱۵: آزمون تی برای اثبات فرضیه اول.....	۱۰۱

- جدول ۴-۱۶: آزمون تی برای اثبات فرضیه دوم ۱۰۲
- جدول ۴-۱۷: آزمون تی برای اثبات فرضیه سوم ۱۰۲
- جدول ۴-۱۸: آزمون تی برای اثبات فرضیه چهارم ۱۰۳

فهرست جداول

شماره و عنوان جدول	صفحه
--------------------	------

- جدول ۵-۱: الگوی طراحی مکان بر اساس حس تعلق ۱۶۲

فهرست شکل‌ها

شماره و عنوان شکل	صفحه
-------------------	------

- شکل ۱-۱: تصویر مدل مفهوم حس مکان ۱۶
- شکل ۲-۲: نمودار جنبه های فردی و برون فردی ادراک و شناخت ۲۱
- شکل ۳-۲: خانه های تک واحدی مرسوم ۴۷
- شکل ۴-۲: خانه های یک طبقه مستقل (بانگلو) ۴۸
- شکل ۵-۲: خانه های دو طبقه مستقل ۴۹
- شکل ۶-۲: خانه های مستقل دوقلو ۴۹
- شکل ۷-۲: خانه های ردیفی شهری ۵۰
- شکل ۸-۲: خانه های حیاط مرکزی ۵۱
- شکل ۹-۲: مجتمع مسکونی کوتاه با فضاهای مشترک و دسترسی پیاده به واحد ها ۵۳
- شکل ۱۰-۲: آپارتمان های مسکونی با ارتفاع متوسط ۵۵
- شکل ۱۱-۲: مجموعه ای از ساختمان های آپارتمانی ۷ طبقه ۵۶
- شکل ۱۲-۲: بافت شهر سی نا، ایتالیا، شکل گیری فضای باز توسط بدنه های ساختمانی ۵۷
- شکل ۱۳-۲: الگوی پلان خانه های معاصر ۷۲
- شکل ۱-۴: نمودار شماره سه مربوط به سن پاسخ دهندگان ۹۰
- شکل ۲-۴: نمودار شماره چهارم مربوط به سابقه حضور در خانه پاسخ دهندگان ۹۱
- شکل ۳-۴: نمودار شماره پنج مربوط به میزان تحصیلات پاسخ دهندگان ۹۲
- شکل ۴-۴: موقعیت منطقه ۱۶ در نقشه ی تهران ۱۰۴

- شکل ۴-۵: موقعیت ۶ ناحیه‌ی منطقه‌ی ۱۶ ۱۰۵
- شکل ۴-۶: نمونه خانه های ضلع جنوبی ۱۱۱
- شکل ۴-۷: نمونه خانه های ضلع شمالی ۱۱۱

فهرست شکل‌ها

شماره و عنوان شکل	صفحه
شکل ۴-۸: نمونه خانه های ضلع شمالی ۱۱۱	۱۱۱
شکل ۴-۹: نمونه خانه های شرقی-غربی ۱۱۱	۱۱۱
شکل ۴-۱۰: نمونه خانه های شرقی-غربی ۱۱۱	۱۱۱
شکل ۴-۱۱: نمونه خانه های شرقی-غربی ۱۱۱	۱۱۱
شکل ۴-۱۲: نمونه کوچه‌ی بن بست ۱۱۱	۱۱۱
شکل ۴-۱۳: نمونه خانه های ضلع جنوبی ۱۱۱	۱۱۱
شکل ۴-۱۴: نمونه خانه های ضلع جنوبی ۱۱۱	۱۱۱
شکل ۴-۱۵: نمونه انتهای کوچه های بن بست ۱۱۲	۱۱۲
شکل ۴-۱۶: نمونه خانه های آپارتمانی ۱۱۲	۱۱۲
شکل ۴-۱۷: نمونه خانه های آپارتمانی ۱۱۲	۱۱۲
شکل ۴-۱۸: آشپزخانه و ارتباط آن با فضاهای دیگر ۱۱۴	۱۱۴
شکل ۴-۱۹: آشپزخانه و ارتباط بصری با فضای بیرون ۱۱۴	۱۱۴
شکل ۴-۲۰: محل قرار گیری سینک و کابینت ۱۱۵	۱۱۵
شکل ۴-۲۱: یخچال و اجاق در راستای دیوار داخلی ۱۱۵	۱۱۵
شکل ۴-۲۱-۱: مثلث کار (ارتباط بین یخچال، اجاق گاز و سینک) ۱۱۵	۱۱۵
شکل ۴-۲۲: ارتباط صبحانه خوری، آشپزخانه با فضای بیرون ۱۱۷	۱۱۷
شکل ۴-۲۳: حال خصوصی ۱۱۷	۱۱۷
شکل ۴-۲۴: نوع معمول از خواب والدین ۱۱۸	۱۱۸
شکل ۴-۲۵: خواب والدین و چینش مبلمان در آن ۱۱۹	۱۱۹
شکل ۴-۲۶: جداسازی فضای نشیمن و خواب ۱۲۰	۱۲۰
شکل ۴-۲۷: طرح های مختلف از انواع کمد نسبت به فضای موجود ۱۲۱	۱۲۱

- شکل ۴-۲۸: کمدها و سینک های خانم و آقای خانه..... ۱۲۱
- شکل ۴-۳۰: زیر دوش های درون رو..... ۱۲۲
- شکل ۴-۲۹: وان های مجلل..... ۱۲۳

فهرست شکل‌ها

شماره و عنوان شکل	صفحه
شکل ۴-۳۱: جاگذاری مناسب فضای توالت.....	۱۲۳
شکل ۴-۳۲: پلان مناسب فضای خواب.....	۱۲۳
شکل ۴-۳۳: سیرکولاسیون در قالب خواب های ثانویه.....	۱۲۴
شکل ۴-۳۴: خواب و روابط فضایی آن.....	۱۲۴
شکل ۴-۳۵: هال و امکان جاگذاری فضاهای متنوع در آن.....	۱۲۴
شکل ۴-۳۶: خواب مهمان و کتابخانه.....	۱۲۵
شکل ۴-۳۷: لکه های تشریفاتی در واحد مسکونی.....	۱۲۵
شکل ۴-۳۸: درب ورودی با پنجره های کناری.....	۱۲۶
شکل ۴-۳۹: موقعیت مرکزی ورودی در سیرکولاسیون.....	۱۲۷
شکل ۴-۴۰: چگونگی دید در ورودی.....	۱۲۷
شکل ۴-۴۱: گسترش حجم در فضای ورودی.....	۱۲۷
شکل ۴-۴۲: رختکن و ورودی.....	۱۲۸
شکل ۴-۴۳: توالت های مجزا.....	۱۲۸
شکل ۴-۴۴: مقایسه شکل مربع و مستطیل سرویس.....	۱۲۹
شکل ۴-۴۵: توالت و وان بخش بندی شده.....	۱۲۹
شکل ۴-۴۶: کمد به عنوان عایق صوتی.....	۱۲۹
شکل ۴-۴۷: ترکیب نشیمن با فضاهای مختلف.....	۱۲۹
شکل ۴-۴۸: نشیمن و مبلمان آن.....	۱۳۰
شکل ۴-۴۹: سیرکولاسیون در غذاخوری رسمی و مبلمان آن.....	۱۳۱
شکل ۴-۵۰: لکه های پشتیبان در واحد مسکون.....	۱۳۲
شکل ۴-۵۱: ابعاد متنوع رختشویخانه.....	۱۳۲

- شکل ۴-۵۲: تنوع در قرار گیری رختشویخانه ۱۳۳
- شکل ۴-۵۳: انواع مختلف پاسیو و صفه ها ۱۳۴
- شکل ۴-۵۴: ایوان با فضای نشیمن و تراس های چند سطحی ۱۳۵

فهرست شکل‌ها

شماره و عنوان شکل	صفحه
شکل ۴-۵۵: منظر سازی.....	۱۳۵
شکل ۴-۵۶: پلان خانه‌ی مادر بزرگ نگارنده	۱۳۶
شکل ۴-۵۷: پلان بازسازی شده‌ی خانه‌ی مادر بزرگ نگارنده.....	۱۳۷
شکل ۴-۵۸: پلان قدیمی خانه‌ی مادر بزرگ پدری نگارنده.....	۱۳۷
شکل ۴-۵۹: پلان بازسازی شده‌ی خانه‌ی مادر بزرگ پدری نگارنده	۱۳۸
شکل ۴-۶۰: نمونه پلان خانه های شمالی شماره ۱.....	۱۳۸
شکل ۴-۶۱: نمونه پلان خانه های شمالی شماره ۲.....	۱۳۹
شکل ۴-۶۲: نمونه پلان خانه های شمالی شماره ۳.....	۱۳۹
شکل ۴-۶۳: نمونه پلان خانه های جنوبی.....	۱۴۰
شکل ۴-۶۴: نمونه پلان خانه های شرعی-غربی شماره ۱.....	۱۴۰
شکل ۴-۶۵: نمونه پلان خانه های شرقی-غربی.....	۱۴۱
شکل ۴-۶۶: نمونه پلان خانه های شرقی-غربی.....	۱۴۱
شکل ۴-۶۷: نمونه پلان خانه های انتهایی کوچه های بن بست	۱۴۲
شکل ۴-۶۸: نمونه پلان خانه های انتهایی کوچه های بن بست	۱۴۲
شکل ۴-۶۹: نمونه طراحی های استیون هال	۱۴۴
شکل ۴-۷۰: نمونه طراحی های استیون هال	۱۴۵
شکل ۴-۷۱: قبل و بعد از بازسازی.....	۱۴۵
شکل ۴-۷۲: تصاویری از طراحی های خانه.....	۱۴۶
شکل ۴-۷۳: تصاویری از طراحی خانه‌ی آقای پوزنر	۱۴۷
شکل ۴-۷۴: تصاویری از طراحی خانه‌ی آقای پوزنر	۱۴۸
شکل ۴-۷۵: تصاویری از طراحی خانه‌ی دکتر بهشتی.....	۱۴۹

- شکل ۴-۷۶: تصاویری از طراحی خانه‌ی اسپیرال ۱۵۰
- شکل ۴-۷۷: تصاویری از طراحی خانه‌ی ای در کیوتو ۱۵۱
- شکل ۴-۷۸: تصاویری از پلان های طراحی خانه‌ی ای در کیوتو ۱۵۲

فهرست شکل‌ها

شماره و عنوان شکل	صفحه
شکل ۵-۱: نقشه‌ی هوایی محله‌ی جوادیه‌ی تهران و نمایش سایت پروژه	۱۶۶
شکل ۵-۲: نقشه‌ی هوایی محله‌ی جوادیه‌ی تهران و نمایش سایت پروژه در مقایس بزرگتر	۱۶۷
شکل ۵-۳: تحلیل سایت	۱۶۸
شکل ۵-۴: خانه های در امتداد بزرگراه	۱۶۸
شکل ۵-۵: خانه های در امتداد بزرگراه	۱۶۹
شکل ۵-۶: خانه های در امتداد بزرگراه	۱۶۹
شکل ۵-۷: خانه های در امتداد بزرگراه	۱۶۹
شکل ۵-۸: خانه های شرقی-غربی و خانه های انتهایی کوچه ی بن بست	۱۶۹
شکل ۵-۹: خانه های شرقی-غربی و خانه های انتهایی کوچه ی بن بست	۱۶۹
شکل ۵-۱۰: خانه های ویلایی و شمالی	۱۶۹
شکل ۵-۱۱: خانه های ویلایی و شمالی	۱۶۹
شکل ۵-۱۲: خانه آپارتمان های جنوبی سایت	۱۷۰
شکل ۵-۱۳: خانه آپارتمان های جنوبی سایت	۱۷۰
شکل ۵-۱۴: تصویر گرافیکی از ویژگی های سایت	۱۷۰
شکل ۵-۱۵: مدل سه بعدی از نمای جنوبی پروژه پیش و پس از طراحی	۱۷۱
شکل ۵-۱۶: مدل سه بعدی از نمای غربی پروژه پیش و پس از طراحی	۱۷۱
شکل ۵-۱۷: مدل سه بعدی از نمای شمالی پروژه پیش و پس از طراحی	۱۷۲
شکل ۵-۱۸: مدل سه بعدی از پروژه پیش از طراحی	۱۷۲
شکل ۵-۱۹: مدل سه بعدی از پروژه پس از طراحی	۱۷۳
شکل ۵-۲۰: مدل سه بعدی از پروژه پس از طراحی	۱۷۴
شکل ۵-۲۱: مدل سه بعدی از پروژه پس از طراحی	۱۷۵

- شکل ۵-۲۲: مدل سه بعدی از طراحی داخلی یکی از خانه ها پس از بازسازی ۱۷۶
- شکل ۵-۲۳: مدل سه بعدی از طراحی داخلی یکی از خانه ها (ورودی، پیش فضا) پس از طراحی ۱۷۷
- شکل ۵-۲۴: مدل سه بعدی از طراحی داخلی یکی از خانه ها پس از بازسازی ۱۷۸

فهرست شکل‌ها

شماره و عنوان شکل	صفحه
شکل ۵-۲۵: پلان طبقه همکف مقیاس ۱/۵۰۰ ۱۷۹	
شکل ۵-۲۶: پلان طبقه همکف (طبقات با ارتفاع ۱ متر از سطح زمین)، مقیاس ۱/۵۰۰ ۱۸۰	
شکل ۵-۲۷: پلان طبقه اول مقیاس ۱/۵۰۰ ۱۸۱	
شکل ۵-۲۸: پلان طبقه دوم مقیاس ۱/۵۰۰ ۱۸۲	
شکل ۵-۲۹: نمای غربی ۱۸۳	
شکل ۵-۳۰: نمای جنوبی ۱۸۳	
شکل ۵-۳۱: نمای شمالی ۱۸۴	
شکل ۵-۳۲: نمای کلی از مجموعه ۱۸۴	

فصل اول:

کلیات پژوهش

۱-۱- مقدمه

معماری نوعی عمل خلاقانه است که مقصود آن شکل دادن به فضای زیست انسان در تماییت او می‌باشد. و گستره‌ی آن از جوابگویی به نیازهای انسانی در پیوند با محیط و طبیعت تا بیان عواطف و اعتقادات او را در بر می‌گیرد. تغییر یک فضا به مکان، هدف وجود معماری است. مکان تنها یک سرپناه برای آدمی محسوب نمی‌شود. بلکه پدیده‌ای است که انسان در تعامل خود با آن، بدان معنا می‌بخشد و بدان احساس تعلق می‌یابد و خود را با آن باز می‌جوید. چنانچه از زوایای نیازهای انسانی به آن نگریسته شود، نیاز انسان به تعامل عاطفی با مکانی که در آن زندگی می‌کند و یا به عبارتی داشتن «تعلق خاطر نسبت به مکان مورد نظر» از جمله مهمترین ابعاد رابطه‌ی انسان و مکان است که می‌بایست مورد توجه معماران، طراحان و برنامه ریزان شهری قرار بگیرد. این بعد از رابطه‌ی انسان و مکان در مکان‌های سکونت که بخش عمده‌ای از زمان زندگی افراد جامعه را به خود اختصاص می‌دهد، می‌بایست مورد توجه قرار بگیرد. احساس تعلق به خانه‌هایمان یعنی داشتن حس رضایت از بودن و فعالیت در این مکان و پریشانی نسبت به دوری از آن. خانه و آپارتمان به عنوان مکان سکونت زمانی حس تعلق و دل‌بستگی ایجاد می‌کنند که انسان در آنها احساس آسایش و امنیت کند. ارتباطش با خانواده، آشنایان و طبیعت را شکل دهد و احساسات و نیازهای انسانی خود را بر آورده سازد. امروزه بیشتر خانه و آپارتمان‌های امروزی این نیازها را برآورده نمی‌کنند و چیزی جز پناهگاه یا خوابگاه نیستند. با این وجود ما بدون توجه به نیازهایمان خانه‌های خود را در راستای امروزی شدن تغییر می‌دهیم، خاطرات و فضاهای آنها را از بین می‌بریم تا شاید جایی بهتر بسازیم.

۱-۲- بیان مسأله:

احساس تعلق به مکان از موضوعات مورد بحث در علوم مختلف از جمله معماری، جغرافیای انسانی، برنامه‌ریزی شهری، برنامه‌ریزی روستایی، جامعه‌شناسی و بالاخص قوم‌شناسی سیاسی است. از دیدگاه روانشناسی محیطی، انسان‌ها به تجربه حسی، عاطفی و معنوی خاص نسبت به محیط زندگی نیاز دارند. این نیازها از طریق تعامل صمیمی و نوعی همذات‌پنداری با مکانی که در آن سکونت دارند، قابل تحقق است. پژوهش‌های انجام شده

نشان می‌دهد محیط علاوه بر عناصر کالبدی شامل پیام‌ها، معانی و رمزهایی است که مردم براساس نقش‌ها، توقعات، انگیزه‌ها و دیگر عوامل آن را رمزگشایی و درک می‌کنند و در مورد آن به قضاوت می‌پردازند. این حس کلی که پس از ادراک و قضاوت نسبت به محیط خاص در فرد به وجود می‌آید، حس مکان نامیده می‌شود که به عنوان عاملی مهم در هماهنگی فرد و محیط و در نهایت احساس تعلق فرد به محیط و تداوم حضور در آن می‌شود (قادر مرزی، ۱۳۹۱). "حس تعلق مکانی" عاملی است که موجب تبدیل یک فضا به مکانی با خصوصیات حسی و رفتاری ویژه برای افراد می‌گردد (سرمست و متوسلی، ۱۳۸: ۱۳۳).

حس تعلق و دلبستگی از دیدگاه مازلو جزء نیازهای اساسی بوده و از سوی طراحان بسیار مورد توجه قرار گرفته است و در محیط‌های کالبدی در تمام دوران طول زندگی انسان به شکل‌های مختلف قابل مشاهده است. احساس تعلق از معیارهای ارزیابی محیط‌های با کیفیت است و در معماری و رشته‌های طراحی محیطی، ویژگی‌های کالبدی نظیر (فرم، رنگ، اندازه، شکل، مقیاس) و رابطه آنها با تامین و تاکید بر فعالیت فردی و اجتماعی محیط، نقش مهم و موثری در شکل‌گیری این حس دارند (فروزنده، ۱۳۹۰). معماری هنر طراحیست و این هنر ظرفی را برای زندگی انسان خلق میکند که زندگی اش در آن روی می‌دهد، و این میتواند کمک شایانی در جهت رفع بیگانگی و به خانه آمدن او ایفا کند. آنچه معماری به عنوان هنر به دست می‌گیرد، می‌سازد، آراسته و در نهایت آشکارش میکند «مکان» است (پرتوی، ۱۳۸۷).

خانه یک مکان است و مکان تنها یک سرپناه برای فعالیت‌های انسان نیست، بلکه پدیده‌ای است که انسان در تعامل خود با آن بدان معنا بخشیده و به آن دلبسته می‌شود تا آن جا که گاه حتی خود را با آن باز می‌شناسد. اگر از زاویه نیازهای انسان به این مسئله بنگریم، نیاز انسان به تعامل عاطفی با مکانی که در آن زندگی می‌کند یا به عبارتی دلبستگی به مکان، از جمله مهمترین ابعاد رابطه انسان و مکان است. این رابطه و تعامل منجر به شناخت فرد از خود و شکل‌گیری توأمان هویت فردی و مکانی می‌شود و می‌بایست مورد توجه معماران و طراحان و برنامه‌ریزان شهری قرار گیرد. در مدل مازلو احساس تعلق، عزت نفس و خود شکوفایی مترادف با هویت نیز در نظر گرفته شده است (دانشپور، ۱۳۸۸).

مبدأ و مقصد زندگی روزمره انسان خانه است. انسان‌ها برای کار و فعالیت اجتماعی از آن خارج می‌شوند و پس از کار و کسب تجربه به آن بر می‌گردند. "خانه گوشه‌ای است که ما پس از تجربه ابعاد مختلف جهان به آن باز می‌گردیم. خانه برای انسان از چنان اهمیتی برخوردار است که می‌توان آن را مرکز دنیای فرد نامید" (سجادی قائم مقامی، ۱۳۸۹). خانه مکانی است موید هویت‌های تک افتاده ما انسان‌ها؛ مکانی که امنیت و رفاه را در آن

می‌جوییم. خانه آنچه را شخصی و خصوصی است در خود فراهم می‌آورد و از این رو آئینه روح است، بخشی ناگسستگی از حافظه و یاد و همانند یک حکم ویگنشتاینی است (شولتز، ۱۳۸۴). خانه اولین نهاد حضور انسان در جهان است، جایی که باشیدن و سکنی‌گزیدن در آن معنا مییابد. خانه با مفاهیمی چون امنیت، محصوریت، انس و الفت، تعلق خاطر و از این قبیل رابطه دارد. به گونه‌ای که میتوان در آن حضور انسان، روابط اجتماعی، آئین‌ها، فرهنگ و آداب و رسوم را دید و خواند. با عوض شدن شیوه زندگی در نیم قرن گذشته، مفهوم و مصداق خانه و سکونت جای خود را به آپارتمان مسکونی و واحدهای اسکان داده است (حائری، ۱۳۸۲، ۲۰).

آپارتمان طبق تعریفی که در قانون آپارتمان‌نشینی از آن شده است، عبارت است از یک واحد مستقل در ساختمان چند طبقه که کارکرد مسکونی یا تجاری دارد (موسسه آموزشی و پژوهشی ساختمان و شهرداری، ۱۳۹۰). آپارتمان واحدهایی از یک مجموعه ساختمانی هستند که در عرصه واحد، از یک پلاک ثبتی خاص با واحدهای مستقل با سند تفکیکی خاص و مجزا بنا شده‌اند. در حال حاضر جمعیت قابل ملاحظه‌ای از کشور در واحدهای مسکونی آپارتمانی سکونت دارند (همان، ۱۳۹۰). سکونت با مفاهیم کیفی آن از شروط مقدماتی انسان بودن است. سکنی‌گزیدن برقراری پیوندی پر معنا بین انسان و محیطی مفروض می‌باشد. این پیوند از تلاش برای هویت یافتن یعنی، به مکانی احساس تعلق داشتن ناشی گردیده است. امروز ما عموماً سکونت را داشتن سقفی بالای سر و چند متر مربعی زمین در زیر پا تعبیر می‌نماییم. به عبارت دیگر برداشت صرفاً مادی و کمی از آن ارائه می‌دهیم. در حالی که می‌بایست برداشتی وجودی و کیفی صورت گیرد. به تعبیری سکنی‌گزیدن یعنی در آن واحد تعلق خاطر یافتن به مکانی خاص و تصرف خانه‌ای که در آن قلب شکوفا شده و مغز به اندیشه در می‌آید. خانه‌ای نه به عنوان کنج عزلت و مکانی که جهان بیرون در آن فراموش نشده است، بلکه جایی که انسان خاطرات خود از جهان را در آن گرد آورده و آن‌ها را با زندگی روز مره خورد، خواب، صحبت و سرگرمی خود مرتبط میگرداند (شولتز، ۱۳۸۲: ۱۶). در طراحی و برنامه‌دهی معماری کمترین سهل انگاری، نادیده گرفتن نیازهای کارفرما یا بالعکس واگذاری تام اختیارات به او، میتواند طرح را به چیزی بی هویت بدل سازد. طراحی یک خانه به ظاهر ساده در ارتباط با روح بشری کاری پیچیده است. معماران در آفرینش، بازسازی و تغییر فضاها برای افراد متفاوت جامعه با پیچیدگی‌های فراوانی رو به رو هستند (افتخارزاده، ۱۳۸۶).

تغییر در بنا جزء دسته اقدامات نوسازی میباشد. نوسازی مجموعه اقداماتی را شامل می‌شود که درعین حفاظت بنا، مجموعه و یا فضای شهری کهن، سازمان فضایی مربوط را معاصر سازی نموده و امکان بازدهی بهینه آن را فراهم آورد نوسازی هفت دسته از اقدامات را شامل می‌شود (حبیبی و مقصودی، ۱۳۸۱). تغییر و دگرگونی

به معنای تغییر خط، تغییر جبهه، تغییر شکل و تغییر عقیده می‌باشد و مجموعه اقداماتی را شامل می‌شود که بتوانند به تغییرات از پیش گفته شده به نحوی پاسخ گویند که اخلاص حادث شده از این تغییرات را از میان بردارند. در مرمت شهری این واژه در زمینه تغییر و تبدیل بنا، مجموعه و یا فضای کهن شهری به کار گرفته می‌شوند که نیاز به معاصر سازی دارند و می‌توان با هر یک از تغییرات مورد نظر، این امر را به انجام رسانید. بازسازی به معنای از نو ساختن است. بازسازی زمانی صورت می‌گیرد که در بنا، مجموعه و یا فضای شهری، فرسودگی به صورت کامل ایجاد شده باشد. فرسودگی کامل معمولاً بر اثر فرسودگی (نسبی یا کامل) فعالیت و کالبد توامان صورت می‌پذیرد. این امر معمولاً برای ایجاد حیات جدید در سازمان فضایی فرسوده (بنا، مجموعه، بافت) به کار می‌رود. امروزه آنچه از بازسازی مراد می‌شود ایجاد فضای شهری معاصر با سازمان فضایی جدید و موزونی است که بتواند گفت و گوی خلاق بین گذشته و آینده را نشان دهد (همان، ۱۳۸۱).

جوادیه یکی از مشهورترین محله‌های جنوب شهر تهران است. جوادیه در جنوب غربی میدان راه آهن واقع شده است و خط غربی راه آهن از محدوده جوادیه می‌گذرد. نام گذاری این محل از روی نام کوچک فردی به نام فرد دانش در سال ۱۳۳۰ انجام شد که مالک بسیاری از زمین‌های این محل بوده است. عرض کوچه‌ها در بخش شمالی جوادیه در بسیاری جای‌ها بسیار کم است و کوچه‌ها بسیار نامنظم و ناراست هستند. در این بخش اکثر خانه‌ها بسیار قدیمی بوده و فضای کمی دارند. این وضعیت در بخش جنوبی جوادیه و در کنار خیابان ۲۰ متری جوادیه بهتر است. جوادیه از سال ۱۳۲۰ به بعد به تدریج شکل گرفته اما به دلیل آنکه دارای ویژگی‌های بافت قدیمی بوده و نه بافتی تاریخی است و نه چندان جدید، می‌توان آن را بافتی تقریباً قدیمی و فرسوده به شمار آورد. طبق تعریف بافت قدیم، نه چندان تاریخی است و نه جدید. این بافت قسمتهایی از شهر بوده که پیش از سال ۱۳۰۰ هجری شمسی در حد فاصل گذار از شهرنشینی آرام به شهرنشینی سریع در کنار بافت اصلی شهر (بافت تاریخی) و پیوسته به آن شکل گرفته و علیرغم اینکه از ارزش‌های هویتی برخوردار است، کالبد آن فرسوده شده و از استانداردهای خدماتی، ایمنی، استحکامی و ... بهره مند نیست، همچنین شان و منزلت مکانی و سکونت آن نیز پایین آمده است.

۱-۳- سوالات اصلی پژوهش:

- نقش طراحی در ارتقاء حس تعلق به مکان چیست و در ساخت مکان‌های سکونت چه نوع الگوهای طراحی موجب افزایش این حس می‌شوند؟

- در تغییر و بازسازی، برای رساندن خانه‌ها و آپارتمان‌ها به کیفیت مطلوب؛ کدام طرح‌ها و برنامه‌ها دارای ویژگی ارتقاء حس تعلق کاربران به محیط جدید می‌باشند؟
- در بازسازی و دگرگونی، کدام الگوهای طراحی سبب حفظ ویژگی‌های مثبت خانه‌های قدیم خواهند شد؟
- نقش حضور و فعالیت افراد در محیط خانه در ارتقاء حس تعلق چیست؟

۱-۴- فرضیات پژوهش:

- التزام به رویکردهای طراحی مناسب که در آنها نقش خانه در شکل‌گیری نیازهایی همچون ایجاد حس تعلق، هویت و خاطره سازی در فرد رعایت شده است، می‌تواند عاملی موثر در ایجاد دلبستگی به محیط خانه باشد.
- در تغییر و بازسازی خانه‌ها و آپارتمان‌ها، طراحی فضاها با در نظر گرفتن نیازهای انسانی می‌تواند حس تعلق و وابستگی را در ساکنان ارتقاء دهد.
- در بازسازی و دگرگونی خانه‌ها، حفظ مکان‌ها، فضاها و خاطرات خانه قدیمی و اعتلای آنها، می‌تواند نقش موثری در ایجاد احساس تعلق به محیط نو داشته باشد.
- حضور و فعالیت ساکنان در محیط خانه و همچنین وجود برنامه‌ریزی (کوتاه مدت، میان‌مدت و بلندمدت) در جهت وقت‌گذرانی و فعالیت بیشتر فرد در خانه می‌تواند نقشی موثر در ارتقاء حس تعلق به خانه ایفا کند.

۱-۵- هدف (اهداف) پژوهش:

اهداف پژوهش در ۴ سطح دنبال می‌شود:

- در معاصر سازی و بروز رسانی خانه‌هایی که قصد نوسازی و تغییر دارند، کالبد جدید با هویت و دارای قابلیت احساس تعلق پیدا کردن باشد.
- واحدهای مسکونی تغییر داده شده و به خانه تبدیل شوند (بازیابی فضای مرده، ایجاد حس تعلق و وابستگی و ایجاد مفهوم خانه من).
- طراحی خانه و آپارتمان‌های جدید دارای قابلیت ارتقاء حس تعلق.
- در بازسازی و نوسازی، خصوصیت‌های مکان‌ها، فضاها و خاطره‌های خانه حفظ شده و یا با نگاهی نو سعی در اعتلای آنها شود.

به طور کل سعی این پروژه بر آن است که تخریب، تغییر و بازسازی خانه‌های فرسوده بدون توجه به نیاز ساکنین را تقلیل داده، ویژگی‌های بصری و درونی آنها را حفظ کرده و اعتلاء بخشد و در روند توسعه شهرها، شکل‌گیری مساکن با هویت را خواهان باشد. همچنین پروژه در صدد است کیفیت زندگی و اهمیت تامین نیازهای اولیه انسان را از حاشیه بیرون آورده و نگاه کمیته به ساخت و ساز را به چالش بکشد. با توجه به رویکرد پروژه تلاش بر این است با به کارگیری طراحی اصولی و برنامه‌ریزی شده، با فقر خاطره سازی، عدم تعلق خاطر و کمبود تعامل با مکان‌های سکونت بازسازی و طراحی شده مقابله شود. و خانه‌ها و آپارتمان‌هایی طراحی شود که برآورنده نیاز به حس تعلق ساکنین بوده و در شکل‌گیری هویت و شخصیت آنها سهیم باشد. شکل‌گیری حس مکان، تعلق عاطفی به محیط خانه و به ارمغان آوردن احساس مکان دوستی نیز از اهداف این پروژه است. همچنین این پژوهش به مطالعه مکان‌های سکونت در بافت قدیم تهران خواهد پرداخت تا از طریق شناخت اصول سازمان دهنده مسکن‌های قدیمی و بررسی دقیق، دریافت صحیح مفاهیم و ثبتشان، بتواند از فراموشی این اصول جلوگیری کند.

۱-۶- ضرورت و اهمیت پژوهش:

خانه باید بتواند در فضای درونی و جلوه بیرونی خود توقع "مرکز دنیای فردی بودن" را برآورده کند. امروزه به علت جبر زندگی و یا تک بعدی نگری و اصل قرار گرفتن اقتصاد، بسیاری از ارزش‌های انسانی و اجتماعی نادیده گرفته می‌شود. خانه‌ی آدمی در آپارتمان و بلوک‌های مسکونی در پشت چند پنجره یکنواخت و هم شکل با دیگران، قرار دارد که نه فقط برای میهمان، بلکه برای افراد خانواده نیز تشخیص آن از بیرون مشکل است (سجادی قائم مقامی، ۱۳۸۹: ۷۵). متأسفانه خانه‌های امروزی و سیمای محلات معاصر بی هیچ توجهی به ارتباط انسان و محیط اطراف خود طراحی می‌شوند که این مسئله باعث می‌شود فرد حس تعلق خاطری به محله و خانه خود نداشته باشد تا جایی که "امروزه بحران هویت، ناهماهنگی و یکنواختی حاکم بر شهرهای جدید تمامی ابعاد زندگی اجتماعی زیست محیطی را در جوامع شهری تحت الشعاع خود قرار داده است" (شمسایی، ۱۳۸۷).^۱ از آنجا که، از جمله مسائلی که مسکن روی آن تاثیر به سزایی دارد بحث روانشناختی و تاثیر روی ویژگی‌های روانی و رفتاری افراد است و این مسئله ثابت شده است که موفقیت مکان‌های شهری به دلیل انطباق مکان‌ها با فعالیت‌های انسانی است؛ بنابراین ضرورت توجه بیشتر به انسان و نیازهایش و تصویری که او از محیط و محله و خانه خود در ذهن دارد به عنوان امری مهم در تشکیل سیمای مسکن احساس می‌شود. با این تفاسیر، به علت

وجود این نابسامانی‌ها در مسکن معاصر، یافتن راه حلی جهت بهبود وضعیت مجتمع‌های مسکونی به منظور تقویت احساس تعلق و دلبستگی افراد به آنها، از اهمیت خاصی برخوردار است (صالحی، ۱۳۸۹).

معناهای بسیار زیادی برای خانه و آپارتمان فرض می‌شود حال آنکه در مقام مقایسه کار کمی بر روی این معانی شده است. یک فهم نامتعادل از جهان وجود دارد، فضاهای خانگی زندگی ما به اندازه فضاهای عمومی مورد توجه قرار نمی‌گیرند. ما کارهای به مراتب بیشتری بر روی مکان‌های کاری داریم تا بر روی مکان‌های خانگی. می‌بایست معماران تاحدی این عدم تعادل را تصحیح کند و توجه خود را به یکی از مهمترین مکان‌ها معطوف سازد.^۱ عدم توجه به انسان، نحوه کار، شیوه زندگی، خواسته‌ها و تجارب او در طراحی مکان‌های سکونتی امروز و روی آوردن به معماری وارداتی، بحران مسکن، پایین آمدن کیفیت زندگی مسکونی، از بین رفتن حیات، سر زندگی، تحرک، حس تعلق و هویت را به همراه داشته است. در این سال‌ها آنچه در مورد شهرهای ما اتفاق افتاد، تعویض به جای ترمیم بود. مداخله به موقع در بافت‌های تاریخی برای هماهنگ کردن آنها با پدیده‌های صنعتی جدید صورت نگرفت و در نتیجه خانه‌های قدیم در بافت قدیم قربانی جلوه‌های جدید شهری مثل خیابان، آسفالت و چراغ برق شدند (حائری، ۱۳۸۸، ۲۰).

با توسعه روز افزون شهرها، خانه‌های قدیم در حاشیه اذهان قرار گرفته و خاطره‌هایشان فراموش شدند. نظریه‌ها و سیاست‌های اجرا شده به دلیل عدم حمایت از مردم در شکل دادن به خانه‌هایشان شکست خوردند و مردم به دلیل عدم توجه و فقر مالی و نیاز به سرمایه، خانه‌ی خود را به دست بساز بفروش‌ها سپردند. خانه‌ها در استحاله‌ای تدریجی به واحد مسکونی تبدیل شده و بسیاری از ویژگی‌های خانه‌های قدیم از دیده‌ها پنهان ماندند. کمیت جای کیفیت را گرفت و خانه‌ها و آپارتمان‌های یک شکل، بدون توجه به نیاز مردم و دخالتشان در ساخت جایگزین سکونت‌گاه‌های گذشته شدند. مکان‌ها تخریب شدند، خاطره‌ها زوده شدند و سکونت شکل طبیعی خود را از دست داد و کمیت در ساخت، عامل اقتصاد و بازگشت سریع سرمایه‌ها و ساختمان سازی صنعتی شده بر مسائل محیطی، فرهنگی-انسانی و معماری برتری یافت. اینچنین خوگرفتن با محیط‌ها و سکونت‌گاه‌های جدید به سختی شکل گرفت و خانه‌ها و محله‌ها ظرفیت خود را برای پاسخ‌گویی به نیازهای انسانی چون تعلق خاطر، آرامش و امنیت را از دست دادند.

نوربرگ شولتز^۲ معمار پدیدار شناس معروف معتقد است که بشر وقتی سکنی می‌گزیند که بتواند خود را با یک محیط تطبیق داده و با آن همذات‌پنداری کند. او با اقتباس از نظرات‌های دیگر درباره ماهیت وجودی سکونت، هدف و کارکرد از اصلی معماری را سکنی‌گزینی و حاضر سازی مکان می‌داند. به نظر او هویت مکان موجب هویت

1- www.ammi.ir

2- Schultz

انسان می‌شود. بدین صورت اگر انسان در مکانی قرار گیرد که هیچ نوع سنخیتی با وجودش نداشته باشد، هیچ خاطرهای در ذهن او تداعی نکند و در نهایت حس تعلقی به آنجا نداشته باشد، از درون تهی می‌شود و هویت خود را نیز از دست می‌دهد. امروزه واحدهای مسکونی کاملاً بدون حضور صاحبان آن و بی توجه به شرایط اقلیمی و فرهنگی ساکنین به سرعت ساخته می‌شوند و اینچنین هر گونه تعلق خاطر و حس امنیت و سکنی را از خیال صاحبانشان می‌زدایند.

با توجه به نقش خانه در شکل‌گیری ضرورت‌هایی همچون ایجاد هستی، هویت و خاطره سازی در فرد و ایجاد حس تعلق بخشی و مکان دوستی، اهمیت طراحی، بازسازی و تغییر متفکرانه آن بیش از پیش احساس می‌شود. در طراحی و نوسازی خانه‌ها در بافت‌های فرسوده فراموش نکردن این نیازها و ضرورت توجه به آنها از نکات مهم می‌باشد. در اکثر محله‌ها این اهمال در ساخت دیده می‌شود، محله‌ی جوادیه نیز از این قاعده مستثنی نیست. جایی که در بیشتر موارد کارفرماها به اهمیت این امور نمی‌اندیشند و مشکل اساسی این است که اگر خود ایشان بخواهند نقشی در طراحی و ساخت و یا بازسازی خانه خود داشته باشد از این نیازهای حیاتی خویش آگاه نیستند. در معماری و در این جامعه‌ای که این ضرورت‌ها و صد البته هستی و زندگی هر روزمان در عادات و روزمرگی مان حل شده است و از این نعمت غافل مانده ایم، یک خانه مسکونی که واجد خاصیت هنرمندانه معماری باشد، توان آن را دارد که زندگی ما را از این فراموشی‌ها برهاند و در واقع از کاربرد روزانه اش مستقل سازد. وظیفه معماری دادن امکان خانه گرفتن انسان در این جهان است. چنین اثر هنری، هستی نوینی به زندگی می‌دهد و آن را مرکز توجه قرار می‌دهد به طوریکه انسان، باشیدن را در آن مکان می‌آزماید و این، هدف والای معماری است که در زندگی مدرن گم شده است (افتخار زاده، ۱۳۸۶).

۱-۷- پیشینه‌ی پژوهش:

- نخستین آثار بازگشت به گذشته و توجه به واحدهای مسکونی با هویت را می‌توان در عناوین زیر خلاصه کرد :
- برگزاری نمایشگاه بین المللی ساختمان با عنوان بخش درونی شهر، مکانی برای زندگی در سال ۱۹۵۷ در برلین با هدف استخراج الگو از معماری و شهرسازی گذشته برای طراحی جدید، مرمت شهر آسیب دیده، بازسازی شهر ویران شده (ایرج اعتصام، نشریه‌ی هنرهای زیبا، شماره ۳).
 - رابرت ونتوری^۱ در کتاب "پیچیدگی و تضاد در معماری" در اوایل دهه ۱۹۶۰ بر لزوم بکار بردن نمادها و نشانه‌ها در طراحی بناهای جدید تأکید و خانه مادر خود را با استفاده از الگوهای موجود خانه‌های سنتی منطقه طراحی کرد.

- محمدرضا حائری در کتاب "خانه، فرهنگ، طبیعت"، معتقد است مطالعه معماری خانه‌های گذشته می‌تواند در مسیر دستیابی به الگوهای معماری خانه‌های امروز ایران استفاده شود.
- غلامحسین معماریان در کتاب "آشنایی با معماری مسکونی ایران، گونه شناسی درونگرا و برونگرا"، خانه‌های سنتی ایران را براساس اقلیم و فرهنگ دسته بندی کرده است.
- در طراحی خانه می‌توان به آثار پدیدار شناسانه استیون هال^۱ اشاره کرد. در آثار وی به طور غیر معمول متنی اجتماعی نهفته است. آشکارا در برنامه‌های اولیه او توجه اساسی به نوع زندگی، کار و بازی مردم در فضا وجود دارد. آنچه مورد نظر هال است آرمان شهرگرایی ساده‌لوحانه نیست. بلکه توجه به فرد، تفرد و بوطیقای زندگی است. مکاشفه، خلوت‌گزینی، تحرک و جان‌بخشی، خصوصی و عمومی (مجله معماری و ساختمان، شماره ۱۷).
- دفتر مهندسان مشاور پلیشر یکی از دفاتر معماری ایرانی است که از زمان تاسیس به دنبال طراحی به سبک ایرانی بوده است. با نگاهی به آثار آنها، کوشش معمار را برای استفاده از مصالح محلی، آرایه‌های بومی و رنگ‌های مانوس و سعی او برای ارائه عرضه تصویری آشنا را به خوبی حس می‌کنیم. هنرمند برای طراحی اثرش به جستجوی خصلت‌های بومی می‌پردازد و می‌پرسد: از میان خصلت‌های فرهنگ غنی معماری ایرانی، کدام خصلت‌ها هنوز به کار می‌آید؟ یعنی می‌تواند در فضای ایرانی و امروزی جریان یابد. طرح‌ها و آثار آنها آمیزشی جدید بین دو ویژگی فضاهای خودی در کنار استفاده از ابزارهای مدرن برای یافتن پاسخ‌هایی امروزی است (مجله معمار، شماره ۲۸).
- مقاله‌ی بازیابی فضا: تبدیل واحد مسکونی به خانه (مجله معماری و ساختمان، شماره ۲۳).
- پروژه نوسازی شهر تاریخی شیبام یمن که اقدامی مشترک بین یمن و آلمان بوده و در سال ۲۰۰۰ آغاز شده است. انگیزه و هدف این پروژه تنها حفاظت بناها نیست، بلکه ایجاد ساختارهای جدید اقتصادی و اجتماعی که سرزندگی این شهر را به آن بازگرداند و نیز توانمند سازی مردم در راستای حفاظت از میراث خود و بهره بردن از زندگی در مکانی میراثی می‌باشد (مقالات سازمان نوسازی شهر تهران^۲).
- تجربه سال‌های ۸۷-۱۹۸۴ آلمان (نمایشگاه بین المللی ساختمان برلین)، در زمینه نوسازی مناطق تاریخی شهر و بازسازی واحدهای مسکونی جدید و تسهیلات مربوط به آن در مناطق ویران شده تاریخی شهر با شرکت معماران معروف دنیا (ایرج اعتصام، نشریه‌ی هنرهای زیبا، شماره ۳).
- و ...

1- holl

2- www.nosazi.tehran.ir

۱-۸- مواد و روش‌شناسی پژوهش:

متغیرهای مساله :

طراحی، تغییر و بازسازی: متغیر مستقل

ارتقاء حس تعلق: متغیر وابسته

مکان‌های سکونت: متغیر میانه

در این رساله اطلاعات به روش میدانی و کتابخانه‌ای مبتنی بر مصاحبه و مشاهده، و مطالعه‌ی کارهای انجام شده، تحقیقات و پایان‌نامه‌ها و بهره‌گیری از سایت‌های اینترنتی، گردآوری خواهد شد. و سپس رابطه متغیرها به روش تحلیلی توصیفی مورد بررسی قرار خواهد گرفت. در ارتباط با شناخت ویژگی‌های مکان‌های سکونت نیز از کتاب‌های مرجع استفاده خواهد شد. همچنین در این مطالعه پژوهشگر به شناخت کلی از نحوه زندگی ساکنان منطقه مورد پژوهش، ویژگی و کیفیت‌های خانه‌ها و فرهنگ ایشان دست خواهد یافت و موجب می‌شود تا وی با بافت فرهنگی، اجتماعی و کالبدی شهر به خوبی آشنا شود.

به طور کلی دسته‌بندی روش‌های گردآوری مطالعات به صورت زیر خواهد بود:

کتابخانه‌ای:

- مطالعه‌ی کتب و منابع مرتبط با طراحی، بازسازی و نیازهای فضایی مکان‌های سکونت و فضاهای شکل‌دهنده آن
- مطالعه‌ی کتب و منابع مرتبط با ضوابط و استانداردهای طراحی مرتبط با مکان‌های سکونت

میدانی:

- مشاهده و بررسی چند نمونه خانه و آپارتمان امروزی طراحی و معاصر سازی شده و تحلیل مزایا و معایب آنها
- مشاهده، ارزیابی و تهیه پرسشنامه‌های هدف‌گذاری شده برای شناخت و تحلیل شاخص‌های حس تعلق در خانه‌ها و آپارتمان‌ها

Family name: Nejati	Name: Meysam
Title of Thesis: To design, change and reconstruction of residential places (homes and apartments), in Tehran with altitude of enhancing the sense of belonging, case study: Tehran Javadiye Neighborhood	
Supervisor: Vaziri Vahid. Ph.D Advisor: Rashid, Hojjat Allah. Ph.D	
Graduate Degree M.Sc. Major: Architecture Engineering Specialty: Architecture University: Mohaghegh Ardabili Faculty: Department of Architecture Graduation date: 2018-2-18 Number of pages: 191	
<p>Abstract:</p> <p>Regarding the role of homes in forming such necessities as creating existances, identity, and memories for individuals and developing the feeling of dependence and a place for friendship, the importance of careful designing, changing and reconstructing that is felt more and more.</p> <p>Today, most of our homes are located in some apartments and residential blocks of same similar windows whose recognizing by family members and their guests is too hard from outdoor. Unfortunately present houses and districts are designed without respecting humans, their needs and relationships with environment, and this leads individuals to lose his/her regard of affection for his/her district and homes; thus, of new towns and cities have influenced on all aspects of social–ecological life within urban societies. This thesis have tried to review and provide some solutions for these. The problems such as the lack of sense of belonging and loves to places, after design, change and reconstruction of our residential places. The conducted studies throughout this research are employed analytical. Descriptive method, and data have been collected from library resources and questionnaires. At first, some theoretical concepts about dependence feeling, location, houses and resident were collected and then, (studied site) the district of Javadiyah in Tehran was considered from geographical, cultural and historical points of view. Finally, by use of data from theoretical concepts and questionnaires, a table named as “the elements creating the sense of belonging” was demonstrated in which the standards of evaluation and designing for creating and improving the dependence feeling are provided. With final design, at first, proper location of the site, present houses and apartments are evaluated from spatial and human needs points of view; and then, regarding above mentioned table, some solutions are provided by which, the sense of belonging, after designing. Changing and reconstructive, homes and apartments, can be improved.</p>	
Keywords: home, place, place feeling, resident, reconstruction, sense of belonging	



University of Mohaghegh Ardabili

Faculty of Engineering

Department of Architecture

**Thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of
M.Sc. in Architecture**

Title:

**To design, change and reconstruction of residential places (homes and
apartments) in Tehran, with altitude of enhancing the sense of belonging
case study: Tehran Javadiye Neighborhood**

Supervisor:

Vahid Vaziri

Advisor:

Hojat Allah Rashid

By:

Meysam Nejati

January-2018